

Vernietiging en creatie van banen in de industrie

L. Broersma en P.A. Gautier*

In dit artikel worden de stromen van nieuw gecreëerde en vernietigde banen in kaart gebracht voor de industriesector in Nederland over de periode 1979-1991. Over de hele periode blijkt de werkgelegenheid in de industriesector te zijn gedaald met ruim 0,4%. Deze daling ging echter wel gepaard met de creatie van nieuwe banen ter grootte van 7,4%. Opvallend is verder dat de banenontwikkeling sterk uiteen kan lopen bij verschillende bedrijven binnen dezelfde sector.

Nu de conjunctuur weer aantrekt en de werkloosheid toch hoog blijft, staat baancreatie weer volop in de belangstelling. De begrippen baancreatie en netto werkgelegenheidsverandering worden echter nog vaak door elkaar gebruikt. De geaggregeerde netto verandering in het aantal banen is de resultante van zowel baancreatie als baanvernietiging. Een verandering in de werkgelegenheid met vijftigduizend kan betekenen dat er vijftigduizend banen zijn bijgekomen en geen enkele vernietigd is, maar ook dat er honderdduizend banen gecreëerd werden en vijftigduizend zijn vernietigd¹. Voor een goed begrip van de dynamiek op de arbeidsmarkt is het essentieel om de bruto baanstromen in de analyse te betrekken. Pas onlangs is het empirische onderzoek naar baancreatie en baanvernietiging tot stand gekomen².

In dit artikel worden de stromen van nieuw gecreëerde en vernietigde banen in kaart gebracht voor de industriesector in Nederland over de periode 1979-1991³. Allereerst zullen we aangeven wat er precies bedoeld wordt met baancreatie en baanvernietiging. Vervolgens worden de stromen gecreëerde en vernietigde banen nader geanalyseerd en zullen we een uiteenzetting geven over het relatieve belang van baancreatie en baanvernietiging in verschillende SBI-subgroepen en grootte klassen. Tot slot volgen enkele beleidsrelevante conclusies.

Definities

Het is in eerste instantie zaak een concrete invulling te geven aan de begrippen baancreatie en baanvernietiging. Baancreatie voor continuerende bedrijven, dat wil zeggen bedrijven die over de hele steekproefperiode worden waargenomen, wordt bepaald door de som te nemen van de werkgelegenheidsmutaties in alle groeiende bedrijven. Baanvernietiging wordt analoog bepaald door de som te nemen van de werkgelegenheidsmutaties in alle krimpende bedrijven. Vervolgens hebben we deze reeksen genormaliseerd

op de totale werkgelegenheid in de industriesector om respectievelijk baancreatie als percentage van de werkgelegenheid en baanvernietiging als percentage van de werkgelegenheid te verkrijgen. Het verschil tussen baancreatie en baanvernietiging is gelijk aan de netto verandering van de werkgelegenheid. Ten slotte zijn we nog geïnteresseerd in de herallocatie van banen. Deze variabele wordt bepaald door de som van baancreatie en -vernietiging en zegt iets over de mate van structurele verandering in de eco-

* De auteurs zijn werkzaam bij de onderzoeksgroep ALERT van de vakgroep Algemene economie aan de Vrije Universiteit Amsterdam en het Tinbergen Instituut. Zij bedanken Frank den Butter en Eric Bartelsman.

1. Soms worden baancreatie en baanvernietiging benaderd door de macro-instroom van nieuwe werkenden en de macro-uitstroom van werkenden naar de WW, zoals in F.A.G. Den Butter en L. Broersma, *Werkgelegenheid en arbeidsmarktdynamiek*, *ESB*, 17 november 1993, blz. 1056-1060. Werknemerstromen ontstaan echter niet alleen door baancreatie en baanvernietiging. Een werknemer kan vrijwillig naar een andere baan vertrekken of met pensioen gaan, terwijl de baan die hij achter laat niet wordt vernietigd, maar door een ander persoon wordt opgevuld. Baanstromen en werknemerstromen hoeven dus niet samen te vallen. Wij vonden dat in Nederland 20 tot 50 procent van de werknemerstromen door baancreatie en -vernietiging worden veroorzaakt.

2. Zie bij voorbeeld S. Davis en J. Haltiwanger, *Gross job creation, gross job destruction and job reallocation*, *Quarterly Journal of Economics*, jg. 107, 1992, blz. 819-863; T. Dunne, M. Roberts and L. Samuelson, *Plant turnover and gross employment flows in the U.S. manufacturing sector*, *Journal of Labor Economics*, jg. 7, 1989, blz. 48-71; en voor Nederland: L. Broersma en P.A. Gautier, *Allocatie, conjunctuur en stromen op de arbeidsmarkt*, *Tijdschrift voor Politieke Economie*, jg. 17, 1994, blz. 68-84; L. Broersma en P.A. Gautier, *Job creation and job destruction in the Netherlands*, *Tinbergen Institute Discussion Paper*, nr. 16, 1995, Tinbergen Instituut, Amsterdam.

3. Onze gegevens zijn ontleend aan de Produktiestatistieken van de industrie van het CBS.

nomie. Een hoge herallocatievoet impliceert dat er aan de ene kant veel banen teloor gaan, terwijl er aan de andere kant veel nieuwe banen bijkomen. Daarnaast worden natuurlijk banen door toe- en uitreding van bedrijven gecreëerd en vernietigd⁴.

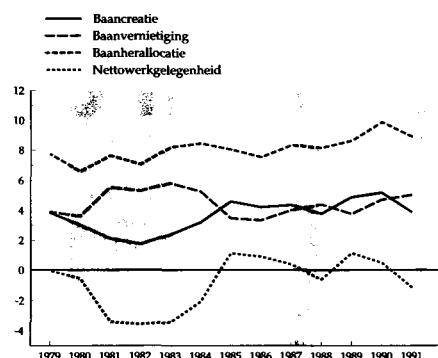
Baanstromen in de Nederlandse industrie

We maken onderscheid tussen baancreatie en baanvernietiging bij bedrijven die over de gehele periode worden waargenomen en baancreatie en -vernietiging door de opening van nieuwe bedrijven en sluiting van bestaande bedrijven. Figuur 1 geeft de baanstromen weer bij bedrijven in de industriële sector die over de gehele periode worden waargenomen. De gearceerde gebieden stemmen overeen met een neergang in de conjunctuurindicator van het CPB. Er blijkt uit dat er gedurende de gehele periode simultane creatie en vernietiging van banen is geweest, zelfs in de periode van economische neergang in het begin van de jaren tachtig. De werkgelegenheid in de industriële sector nam in 1982 met 3,6% af, waarbij baanvernietiging opliep tot 5,3%, terwijl baancreatie toch nog zo'n 1,7% bedroeg. In 1989 nam de werkgelegenheid met bijna 1% toe, bij een baancreatie van 4,9%, terwijl 3,75% van de banen in dat jaar werden vernietigd. Tevens blijkt uit deze figuur dat alle vier reeksen een opwaartse trend hebben.

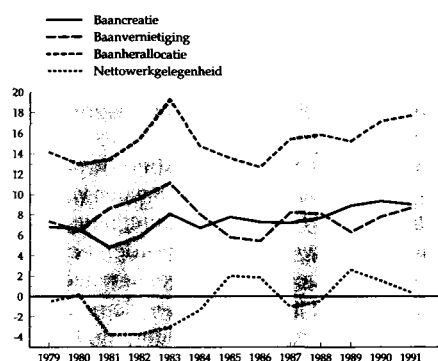
Figuur 2 geeft baancreatie, -vernietiging, herallocatie en netto werkgelegenheidsverandering door zowel continuerende bedrijven als door de opening en sluiting van bedrijven. Hieruit valt waar te nemen dat de totale baanvernietiging meer fluctueert in de tijd dan totale baancreatie. Dit betekent dat baanvernietiging de dominerende reeks is met betrekking tot het patroon in zowel herallocatie als in netto werkgelegenheidsverandering. Omdat baanvernietiging een anti-cyclisch patroon heeft, betekent dit dat ook herallocatie van banen anti-cyclisch beweegt. Herallocatie nam toe in de economische teruggang van begin jaren tachtig en bereikte een top van bijna 20% in 1983. De periode 1980-1983 kan worden gekenmerkt als een periode van toenemende structurele verandering in de industrie. Hierna zette een daling in, mede door een sterke afname van het aantal vernietigde banen. Na 1988 zien we de herallocatie weer oplopen tot zo'n 17%.

Tabel 1 bevat de belangrijkste gegevens van de reeksen van alle baanstromen, waarbij we weer on-

Figuur 1. Baanstromen door continuerende bedrijven

Figuur 2. Baanstromen door zowel continuerende bedrijven als door opheffing en sluiting

In het gearceerde gebied van de figuren vertoonde de conjunctuurindicator van het CPB een daling.

derscheid maken tussen baanstromen door continuerende bedrijven, en door alle bedrijven (dus inclusief opening en sluiting van bedrijven). Voor bedrijven die over de hele periode zijn waargenomen nam de werkgelegenheid met bijna 1% af. De werkgelegenheid ten gevolge van opening en sluiting van bedrijven nam slechts licht toe. Over de hele periode blijkt de totale werkgelegenheid in de industriële sector te zijn gedaald met ruim 0,4%. Deze daling ging echter wel gepaard met de creatie van nieuwe banen ter grootte van 7,37%.

Tot slot staat in tabel 1 de correlatie vermeld tussen baanherallocatie en netto werkgelegenheidsver-

Tabel 1. Gemiddelde baanstromen in de industriële sector in Nederland, 1979-1991, als percentage van de industriële werkgelegenheid

Variabele	Continuerende bedrijven	Alle bedrijven
Baancreatie	3,62	7,37
Baanvernietiging	4,46	7,80
Baanherallocatie (JR)	8,08	15,2
Netto verandering werkgelegenh. (ΔEMP)	-0,84	-0,43
ρ (JR, ΔEMP) ^a	-0,10	-0,59

a. Correlatie, berekend na verwijdering van een positieve trend uit beide reeksen.

4. Hierbij zitten echter ook bedrijven die ontstaan of verdwijnen door fusies, overnames, management buy-outs en verzelfstandiging van onderdelen van grotere bedrijven, maar ook door veranderingen in locatie of omdat bedrijven niet boven de drempel van minimaal tien werknemers uitkomen. Dit bezwaar geldt echter voor de meeste studies naar baanstromen; zie OESO, *Employment Outlook*, 1994, Parijs. Vergelijking met buitenlandse bronnen doet vermoeden dat 50 tot 75 procent van de 'openingen' en 'sluitingen' ook daadwerkelijke de opening van een totaal nieuw bedrijf of de sluiting van een bestaand bedrijf is. Zie OESO, 1994, op.cit. De hier gepresenteerde cijfers over opening en sluiting kunnen worden beschouwd als bovengrens voor de werkelijke aantallen.

andering. Een negatieve waarde impliceert dat hoge structurele veranderingen samenvallen met lage werkgelegenheids groei. Met andere woorden, structurele veranderingsprocessen vinden veelal plaats in perioden van economische neergang.

Desaggregatie

Met het door ons gebruikte databestand is het mogelijk de gegevens die we voor de hele industriesector (SBI 2 en 3) vonden te desaggregeren naar bedrijfspgroepen (2-dig SBI) en naar grootteklassen, die worden bepaald door het aantal werknemers van ieder bedrijf.

Bedrijfspgroep

De baanstromen naar bedrijfspgroep staan in tabel 2 vermeld en laten hetzelfde beeld zien als tabel 1. De bruto baanstromen zijn veel groter dan de netto werkgelegenheidsverandering, herallocatie van banen is anti-cyclisch en er is grote heterogeniteit tussen de verschillende bedrijfspgroepen. In bijna alle bedrijfspgroepen daalde de werkgelegenheid, met uitzondering van de grafische industrie en uitgeverijen, de chemische industrie en de rubber- en kunststofverwerkende industrie. De grootste daling vond plaats in de kleding-, textiel- en lederwarenindustrie. De concurrentie met lage-lonenlanden heeft zich in deze laatste sectoren sterk doen gelden. De Nederlandse industrie is meer concurrerend in de high-tech procestechnologie⁵, zoals de chemische en kunststofverwerkende industrie. Hier groeide de werkgelegenheid dan ook.

De hoogste baanvernietiging werd eveneens gevonden voor de kleding-, textiel-, hout- en lederwarenindustrie. Echter, in deze bedrijfspgroepen werden desalniettemin nog veel nieuwe banen gecreëerd. De herallocatie van banen, ofwel de structurele verandering, in deze sectoren is dan ook groot. Om concurrerend te blijven zijn grote aanpassingen nodig: oude werkwijzen, en dus oude banen, moeten worden vervangen door nieuwe, meer rendabele banen. Lage baancreatie en baanvernietiging wordt met name gevonden in de basismetalaalindustrie. In de beschouwde periode lijken zich binnen deze bedrijfspgroep geen grote structurele veranderingen te hebben voorgedaan.

Het gebruik van micro-economische gegevens maakt het tevens mogelijk herallocatie van banen op te splitsen naar oorsprong. Namelijk herallocatie naar aanleiding van netto verandering in de industriële werkgelegenheid, herallocatie tussen bedrijfspgroepen en herallocatie binnen bedrijfspgroepen. We vonden dat vanuit de meeste herallocatie van banen werd veroorzaakt door herallocatie binnen dezelfde bedrijfspgroep⁶. Dit betekent dat sectorale schokken hooguit een bescheiden rol kunnen spelen bij de verklaring van de hoge werkloosheid in Nederland. Volgens de theorie die het belang van deze schokken benadrukt, leiden sector-specifieke veranderingen in de technologie tot werknemerstromen van minder produktieve naar produktieve sectoren. Als de produktiefactor arbeid zich niet ogenblikkelijk kan aanpassen, betekent dit dat werkloosheid ontstaat⁷. Wij vinden ech-

Tabel 2. Gemiddelde baanstromen naar bedrijfspgroep (SBI 20-39) in Nederland, 1979-1991, alle bedrijven, als percentage van de werkgelegenheid per bedrijfspgroep

SBI-groep	baan- creatie	baan- vernietiging	baan- herallocatie	netto ver- andering werkgh.
v&g ind. (20/21)	8,19	8,78	16,97	-0,59
textielindustrie (22)	6,89	11,3	18,17	-4,39
kledingindustrie (23)	8,77	16,1	21,87	-7,84
leder-, schoen e.a. lederind. (24)	7,41	11,8	19,20	-4,39
hout- en meubelind. (25)	11,3	13,4	24,74	-2,07
papier- en papierwarenind. (26)	6,79	7,23	14,02	-0,44
grafische ind., uitgeverijen (27)	8,19	7,56	15,75	0,63
aardolie-industrie (28) ^a	1,70	4,14	5,84	-2,44
chemische ind. e.a. (29/30)	4,29	4,05	8,34	0,24
rubber- en kunststofverw. ind. (31)	9,94	7,65	17,59	2,29
bouwmat., aardewerk en glas (32)	7,12	8,59	15,71	-1,47
basismetaal (33)	1,38	3,45	4,83	-2,07
metaalproducten (34)	10,6	10,8	21,33	-0,23
machine-industrie (35)	9,23	9,24	18,47	-0,01
elektrotechnische ind. (36)	5,27	5,38	10,64	-0,11
transportmiddelenind. (37)	6,68	8,33	15,01	-1,65
instrumenten en optische ind. (38) ^a	11,4	9,49	20,84	1,86
overige industrie (39) ^b	15,3	12,3	27,53	3,01

a. Van 1984 tot 1991.

b. Deze reeks bevat een breuk rond 1987.

ter dat de grootste oorzaak van herallocatie van banen, en dus van werknemers, ligt bij bedrijven in dezelfde bedrijfspgroep en niet tussen verschillende bedrijfspgroepen. Sterker nog, uitgaande van de eigenlijke (micro) bedrijfsgegevens blijkt de meeste herallocatie van banen te worden veroorzaakt door bedrijfsspecifieke schokken, in plaats van door schokken op bedrijfspgroep- of sectorniveau.

Grootteklasse

Tot slot kunnen de baanstromen worden gedesaggregeerd naar de grootteklasse waartoe een bedrijf behoort. Deze grootteklasse wordt bepaald door de aantallen werknemers dat een bedrijf in dienst heeft. Tabel 3 bevat de gemiddelde baanstromen voor de twee grootteklassen die we hier onderscheiden, onderverdeeld naar continuerende bedrijven en opening en sluiting van bedrijven.

Wat opvalt is dat bij kleine bedrijven veel meer banen worden gecreëerd dan bij grote bedrijven⁸. Dit wordt vooral veroorzaakt door de opening van nieuwe bedrijven. Echter ook baanvernietiging bij kleine bedrijven is groter. Veel startende ondernemers ondervinden moeilijkheden en zien zich, vaak kort na oprichting, genoodzaakt hun bedrijf te sluiten. Een slechte voorbereiding blijkt hierbij een belangrijke

5. Zie bij voorbeeld B. Minne, *Technologie en economie: de Nederlands positie, Research Memorandum*, nr. 94, Centraal Planbureau, Den Haag, 1992.

6. Hetzelfde werd gevonden voor de VS door T. Dunne, M.J. Roberts an L. Samuelson, op.cit.

7. Zie D.M. Lilien, *Sectoral Shifts and Cyclical Unemployment*, *Journal of Political Economy*, jg. 40, 1982, blz. 777-793.

factor te zijn⁹.

Daarnaast blijken kleine bedrijven vaak over minder informatie met betrekking tot concurrenten en markten te beschikken en hebben zij meer financiële restricties dan grote bedrijven¹⁰. Toch is in kleine bedrijven de werkgelegenheid toegenomen, voornamelijk in de zeer kleine bedrijven met minder dan twintig werknemers. In de grotere bedrijven, met meer dan honderd werknemers nam de werkgelegenheid af.

Tevens blijkt uit tabel 3 dat herallocatie bij kleine bedrijven geen duidelijk cyclisch patroon volgt, terwijl bij grote bedrijven herallocatie voornamelijk in perioden van economische neergang plaatsvindt. Voor de industriële sector als geheel overheersen de grote bedrijven, waardoor we in tabel 1 een negatieve correlatie vonden voor alle bedrijven. Zowel bij kleine als grote bedrijven nam in de economische neergang van begin jaren tachtig de baanvernietiging sterk toe. Dit was de belangrijkste oorzaak voor de stijging van de baanherallocatie in die tijd. In de daaropvolgende periode van economisch herstel, nam de baancreatie in vooral kleine bedrijven toe, terwijl die voor grote bedrijven achter bleef. Herallocatie in kleine bedrijven bleef dus hoog, nu door hoge baancreatie, terwijl herallocatie in grote bedrijven lager was door zowel lagere baanvernietiging als relatief lage baancreatie. Een verklaring hiervoor is dat in de tweede helft van de jaren tachtig wereldwijd een deconcentratie-golf plaats vond. Grote bedrijven keerden terug naar de 'core-business' (back-to-basics), hetgeen gepaard ging met afsplitsing van bedrijfsonderdelen (die als zelfstandige nieuwe ondernemingen verder gingen) en met het uitbesteden van werkzaamheden. Van dat uitbestede werk profiteerden vooral kleine bedrijven, die daardoor konden groeien.

Daarnaast zijn er ook nog een aantal andere economische verklaringen voor de hoge baancreatie en baanvernietiging bij kleine bedrijven¹¹. De belangrijkste zijn het feit dat kleine bedrijven beter in staat zijn tegemoet te komen aan de verschuivingen in consumptievoorkeur en aan de toegenomen onzekerheid op de produktmarkten. Daarnaast kunnen kleine bedrijven zich gemakkelijker specialiseren en flexibeler opereren, mede door de beschikbaarheid van goedkope manieren van automatisering. Met andere woorden, kleine bedrijven hebben lagere aanpassingskosten en daardoor meer mogelijkheden tot groei. De kleinere bedrijven behoren vaak tot de groep vernieuwers, bij wie de werkgelegenheid toeneemt¹². Daarnaast heeft een verbetering in het ondernemings-

Tabel 3. Gemiddelde baanstromen in de industriële sector naar grootteklasse in Nederland, 1979-1991, percentage van de industriële werkgelegenheid

Aantal werknemers in	baan- creatie	baan- vernietiging	baan- herallocatie (JR)	netto verandering (ΔEMP)	$\rho(JR, \Delta EMP)^a$
Continuerende bedrijven					
10-99	5,37	4,74	10,1	0,63	0,67
> 100	2,72	4,25	6,98	-1,53	-0,11
Opening/sluiting					
10-99 ^b	7,51	10,9	26,8	1,00	-0,01
> 100	1,93	1,1	3,74	0,1	-0,0
Alle bedrijven					
10-99	12,9	11,2	24,1	0,63	0,33
> 100	4,65	6,06	10,7	-1,41	-0,62

a. Deze correlaties zijn gebaseerd op variabelen gecorrigeerd voor een trend.

b. Baanstromen voor deze categorie zijn gebaseerd op 1979-1986, door een breuk in 1987.

klimaat, met name sinds de tweede helft van de jaren tachtig, geleid tot een toename in het aantal nieuwe bedrijven die tot de categorie 'klein' behoren. Tevens blijkt dat de loonkosten voor kleine bedrijven lager liggen dan voor grote bedrijven, hetgeen een positieve uitwerking kan hebben op de vraag naar arbeid¹³.

Conclusies

De bovenstaande analyse laat zien hoe de bouwstenen voor de verandering in de werkgelegenheid, te weten baancreatie en baanvernietiging, er voor de Nederlandsde industriële sector uit zien. Het blijkt dat bedrijven, zelfs binnen een bedrijfsgroep (2-digit SBI), zeer heterogeen gedrag vertonen. Sommige vernietigen banen, andere creëren juist banen. Het blijkt dat deze creatie en vernietiging van banen inderdaad veelal gebeurd op basis van bedrijfsspecifieke schok-

8. Recentelijk is de conclusie dat met name kleine bedrijven veel banen genereren ter discussie gesteld, omdat de wijze waarop baancreatie en baanvernietiging worden bepaald inherent kleine bedrijven bevoordeelt. Onze definities van baancreatie en baanvernietiging zijn daarvoor echter minder gevoelig. Zie S. Davis, J. Haltiwanger en S. Shuh, Small business and job creation: Dissecting the myth and reassessing the facts, *NBER Working Paper*, nr. 4492, NBER en L. Broersma en P.A. Gautier, Job creation and job destruction by small firms, te verschijnen in *Small Business Economics*.

9. Zie W.H.M. van der Hoeven en W.H.J. Verhoeven, Creatie en teloorgang van arbeidsplaatsen, *OSA-werkdocument W123*, OSA, Den Haag, 1994.

10. Zie M. Gertler en S. Gilchrist, Monetary policy, business cycles and the behavior of small manufacturing firms, *Quarterly Journal of Economics*, jg. 109, 1994, blz. 309-304.

11. Zie G. Loveman en W. Sengenberger, The re-emergence of small-scale production: An international comparison, *Small Business Economics*, jg. 3, 1991, blz. 1-37; OESO, 1994, op.cit.; A.R. Thurik en G.B. Dijksterhuis, Economische groei en kleinschaligheid, *ESB*, 16 november 1994, blz. 1032-1036.

12. Zie E.J. Bartelsman, G. van Leeuwen en H.R. Nieuwenhuijsen, De industrie: banenschepper of banenvernietiger?, *ESB*, 31 mei 1995, blz. 504-508.

13. Zie C.M. van Praag en H. Oosterbeek, Anomalie: grote bedrijven betalen hogere lonen, *ESB*, 1994, blz. 764-768.

ken, in plaats van schokken op macro-, sector- of bedrijfsgroepniveau. Met andere woorden, het 'representatieve bedrijf' lijkt in werkelijkheid niet te bestaan. Dit betekent dat er nieuwe theorievorming moet plaats vinden, omdat de meeste bestaande bedrijfstheorieën nog steeds van het idee van het 'representatieve bedrijf' uit gaan¹⁴. Een bijkomend aspect van het belang van bedrijfsspecifieke schokken is dat het een argument aanvoert tegen centrale loononderhandelingen. Immers, tijdelijk minder succesvolle bedrijven worden zo gedwongen lonen te betalen hoger dan de produktiviteit, met mogelijk baanvernietiging tot gevolg.

Een ander aspect is dat in de beschouwde periode het arbeidsmarktbeleid werd gekenmerkt door bescherming van werkgelegenheid met name door het voorkomen van baanvernietiging. Dit is niet alleen gebeurd door loonmatiging¹⁵, maar ook door bij voorbeeld een relatief strenge ontslagwetgeving. Baancreatie is echter van even groot belang als baanvernietiging. Nieuw gecreëerde banen zijn vaak gebaseerd op nieuwe technologische ontwikkelingen en hebben dus een hogere produktiviteit. Een beleid dat erop gericht is baanvernietiging tegen te gaan, kan tegelijkertijd baancreatie ontmoedigen. Immers, een bedrijf zal minder snel iemand aannemen als het weet dat het moeilijk is om die persoon, in slechte tijden, te ontslaan. Uit concurrentie-oogpunt is het van belang dat er een omgeving is waar, indien er een structurele verandering plaats vindt, (bij voorbeeld, introductie van een nieuwe technologie), de mogelijkheid bestaat om snel banen te creëren, ook als dit betekent dat er eerst banen vernietigd moeten worden.

Doordat nieuw gecreëerde banen inherent van nieuwere technieken gebruik maken, betekent dit dat er behoefte ontstaat aan goede training en scholing. Als deze herallocatie van banen en de bijbehorende werknemers min of meer continu verloopt, en dit blijkt voor met name kleine bedrijven het geval te zijn, dan moet een dergelijk trainingsprogramma op grote schaal plaatsvinden en een permanent karakter hebben¹⁶. Het feit dat grote bedrijven lagere herallocatie hebben in een opgang betekent wellicht dat zij over een voldoende grote interne arbeidsmarkt be-

schikken om eventuele herallocatie intern op te vangen. Zij zullen dan de eventuele training die bij dit herallocatieproces noodzakelijk is, zelf ter hand nemen. Voor kleine bedrijven is dit veel moeilijker.

Tot slot blijkt dat baancreatie met name plaats vindt in de kleine bedrijven, vooral door het stichten van een nieuw bedrijf. Echter, ook de baanvernietiging in kleine bedrijven is veel groter dan in grote bedrijven, met name door sluiting. Dit houdt in dat er aandacht moet worden besteed aan maatregelen om de mogelijkheden voor het overleven van deze kleine, nieuwe bedrijven te vergroten. Hiertoe behoren maatregelen en trainingsprogramma's toegespitst op kleine, startende ondernemingen om de aanloopproblemen waarmee veel van deze nieuwe bedrijven te maken krijgen op te kunnen lossen¹⁷. Een goed opgeleide beroepsbevolking is sowieso essentieel voor het vervullen van nieuw gecreëerde banen. Daarnaast is het van groot belang dat kleine, met name innovatieve, bedrijven onderdeel gaan uitmaken van clusters van andere innovatieve bedrijven, universiteiten, en R&D-instellingen om via synergetische effecten zowel een toename in het aantal banen te realiseren als de produktiviteit te verhogen¹⁸. Dit geldt niet alleen voor bedrijven in de industriesector, maar ook voor (kleine) dienstverlenende bedrijven.

Lourens Broersma en Pieter Gautier

14. Een eerste aanzet is gegeven door D.T. Mortensen en C.A. Pissarides, Job creation and job destruction in the theory of unemployment, *Review of Economic Studies*, jg. 61, 1994, blz. 397-415.

15. Loonmatiging voorkomt uitstoot van werknemers. Immers, loonmatiging impliceert dat oude jaargangen kapitaalgoederen langer economisch rendabel zijn, waardoor de bijbehorende werknemers langer in dienst kunnen blijven.

16. Zie voor het belang van trainingsprogramma's S. van Wijnbergen, De Miljoenennota op het verkeerde spoor, *ESB*, 22 september 1993, blz. 864-866.

17. Zie A.R. Thurik, Entrepreneurship, *ESB*, 7 december 1994, blz. 1103.

18. Zie bij voorbeeld D. Jacobs en A.P. de Man, Clusters, industriebeleid en ondernemingsstrategie, *ESB*, 22 februari 1995, blz. 172-177.